

1. ANALYS

1.1 Allmänt om kommunerna

Falun och Borlänge är två syskonstäder som tillsammans bildar regionalt centrum i Dalarna. Båda städerna är var för sig inte starka nog att vara ett attraktivt regionalt nav i konkurrens med andra regioncentra i Mellansverige, men tillsammans kan de klara det. Det ingår numera i regionens viktiga styrdokument Dalastrategin att systematiskt utveckla ett regioncentrum med ca 100.000 invånare, så att det kan utöva stark dragningskraft på myndigheter, organisationer och företag, som har en replipunkt i mellersta Sverige. Båda kommunerna har anammat detta och samarbetar därför på allt flera plan för att utåt och inåt uppfattas och agera som ett sådant regioncentrum.

Samarbetet har emellertid hittills inriktats mycket på den förstörade arbetsmarknad som stadskärnorna utgör, och kommunikationerna har inriktats på att underlätta denna. De har även gemensamma kommunikationer till marknader i södra Sverige och Europa. Kommunerna har dock avsevärt mer gemensamt, och för att lyckas med att fungera som ett gemensamt regioncentrum behöver även landsbygden i de båda kommunerna integreras på ett mer tydligt sätt.

Kommunerna ligger i den nordliga delen av Bergslagen och är präglade av bergshantering och vidareförädling av malmen, men de utgör också övergången till den mera skogsnäringspräglade delen av Dalarna. Denna övergångszon är gemensam. Den rika kulturtraditionen från gruvhanteringen är också gemensam. Likaså har landsbygden i de båda kommunerna det gemensamt att man har båda kommunernas invånare som sin närmarknad för varor och tjänster som erbjuds.

Attraktionskraften i regionen kommer att vara beroende av att det finns attraktiva landsbygdsmiljöer kring de båda städerna. Även sjön Runn är en gemensam angelägenhet. Den utövar en stark attraktion både sommar och vinter och är ett betydelsefullt incitament för båda kommunerna.

Det är därför naturligt att arbeta med Leader-metoden i ett gemensamt geografiskt område för att ta tillvara de möjligheter som finns för landsbygden i det gemensamma regionala centrat. De nätverk som skapas mellan landsbygdsbefolkningen i de båda kommunerna kan bli en viktig kraft i den gemensamma utvecklingen. Dessa nätverk finns delvis redan och har förstärkts under arbetet med att ta fram strategin.

De båda kommunerna har emellertid en landsbygd som har två karaktärer. Den direkt tätortsnära landsbygden - inom 2 mil - utvecklas intensivt med efterfrågan på hus och tomter, starkt tryck på barnomsorg och skolor samt tillgång till en stark och diversifierad arbetsmarknad.

Därutöver finns den längre ifrån liggande landsbygden, där en del boende arbetspendlar trots att avståndet är en barriär för många. Näringslivet här är merapräglat av småföretagande, jord och skog samt ett antal industriföretag. En alltmer ensartad åldersfördelning och en begränsad arbetsmarknad på nära håll är negativa karakteristika för denna landsbygd utöver tydliga utflyttningstendenser i vissa områden. För det aktuella Leader-området är jord- och skogsbruket näringar av stor betydelse; de ger bygderna deras karaktär och står för en hel del av deras attraktionskraft.

Den aktuella efterfrågan som finns på mark, miljöer och naturresurser skapar också emellanåt konflikter eller åtminstone olika åsikter om markanvändning och planering.

1.2 Befolkningsunderlag

Falu kommun har ca 55.000 invånare och Borlänge kommun har ca 48.000. Av dessa bor ca 45.600 inv i tätorter i Falun och 42.300 i Borlänge. Befolkningsstatistiken för kommunerna framgår av tabell 1. s. 6 . Befolkningens förändringar framgår av tabell 2 s. 7. Följaktligen bor ca 10.000 inom det område som benämns ren landsbygd i Falun och ca 5000 inom motsvarande område i Borlänge. I leadersammanhang får medräknas befolkning även i tätorter under 10.000 invånare. Av denna anledning har borträknats invånarna i Faluns och Borlänges tätortskärnor. I den dialog som förts med Länsstyrelsen Dalarna ang avgränsning har bestämts att för *Falun är befolkningsunderlaget för Leaderinsatser 18.827 personer och för Borlänge 7.565. Se bif karta bilaga 3 s. 31.*

Av statistiken i dokumentet, hämtad från SCBs statistik, framgår att antalet invånare som omfattas av Leaderområdet är 26.392 och således inom intervallet 10.000 till 100.000.

Falu kommun har en areal på 2287 km² och således en befolkningstäthet på 24 personer per km². Falu tätort har en areal av ca 26 km². För Leaderområdet i Falu kommun blir då befolkningstätheten 8,3 personer per km². Borlänge är 587 km² och en befolkningstäthet på ca 80 personer per km². Borlänge tätort är 34 km² varför Leaderområdets befolkningstäthet blir ca 13,7. Det samlade Leaderområdet blir således 2814 km² stort med en befolkning på 26392 personer och befolkningstätheten blir 9,4.

1.3 Näringslivsstruktur

Borlänges näringsliv har idag en stor bredd med de båda stora exportföretagen SSAB och Stora Enso inom de traditionella näringarna stål och papper samt de två trafikverken Vägverket och Banverket som grund. Tyngdpunkten ligger inom områdena transport och kommunikation, verkstadsindustri samt handel.

Transport och kommunikation är en stark sektor i Borlänge. Vägverket och Banverket utgör stommen i denna medan Högskolan Dalarna står för forsknings- och utbildningsdelen. Till detta kommer alla de företag som finns etablerade i Borlänge och som har transportfrågor som specialitet.

Verkstadsindustrin är sedan lång tid tillbaka en viktig del av Borlänges näringsliv. De traditionella grenarna som mekanik och hydraulik har nu kompletterats med förädling av tunnplåt samt nya grenar som elektronik och LCD-teknik.

Handeln har alltid spelat en stor roll i Borlänge. Genom de goda kommunikationerna och Borlänges geografiska läge har Borlänge också intagit rollen som distributionscentrum. Centrumhandeln är numera förstärkt med Kupolen.

Näringslivet på landsbygden i Borlänge är mångfacetterat och består mestadels av mindre företag. En fullständig kartläggning har inte låtit sig göras inom ramen för förstudien men finns att tillgå för vissa bygder.

Högskolan Dalarna finns i både Falun och Borlänge. Totalt finns ca 6.000 studenter. Högskolan Dalarna erbjuder ett 40-tal utbildningsprogram och ett tusental kurser varje termin. Man kan studera till kandidatexamen främst inom humaniora, samhällsvetenskap, vårdvetenskap, naturvetenskap eller teknik. Man kan även studera på mer avancerad nivå med sikte på

magisterexamen. Dessutom finns yrkesutbildning för t ex lärare, sjuksköterska eller ingenjör. De humanistiska utbildningarna finns i Falun och de naturvetenskapliga i Borlänge men en utredning ser f n över fördelningen mellan orterna.

Faluns näringsliv har ett fundament av exportinriktade storföretag, mellanstora verkstadsföretag, företag inom den grafiska industrin och ett växande antal tjänsteföretag. Etableringen av ett nytt kunskaps- och företagscentrum på Dalregementet är en viktig del i den långsiktiga utvecklingen av Falun. Främby hallar och Lugnet är exempel på andra expansiva områden. Värnandet om centrumhandeln är en viktig strategi.

Några av Faluns större privata arbetsgivare är

Stora Enso - Scania - Ericsson Network Technologies - Tidningstjänst - Cederroth International - Dellner Couplers - Dalarnas Tidningar - WM Data - Dalarnas Försäkringsbolag - Dala Demokraten - Scanbook - Melkers - Proffice - Dalabuss – Grycksbo Paper- Momentum Software - Byggpartner - HL Display - Rolf Ericsson Bil - PEAB - Söderbaumska Skolan - Remote Control – Förlagssystem- Huskomponenter

I Falu kommen uppgick den förvärvsarbetande befolkningen 2006 till 25310 personer och i Borlänge 27310. Kvinnornas andel var i Falun 43 % och i Borlänge 52%. Kommunerna har vad gäller kvinnlig och manlig arbetsmarknad en traditionell struktur. I Falun finns en stor arbetsplats i form av lasarettet med ca 3.500 anställda där många kvinnor från både Falun och Borlänge arbetar. Således är andelen kvinnor inom vård och omsorg i Falun 84% och i Borlänge 82% . Inom offentlig förvaltning är siffrorna 48% resp 59%. Inom industri är siffrorna 19% resp 23%. Slutsatsen är att kommunerna har en relativt stor arbetsmarknad, särskilt som man idag kan se den som gemensam, men att det mesta ännu återstår när det gäller att göra den mera integrerad när det gäller kvinnligt och manligt.

I en underökning från Svenskt Näringsliv 2005 (Kvinnor sällsynta företagare Rapport s 7) anges att andelen kvinnliga företagare på landsbygden i Falun 20% mot i 17 i tätorten. I Borlänge är motsvarande siffror 18% på landsbygd mot 16% i tätort. Generellt konstateras också att andelen kvinnliga företagare är något högre bland de yngre företagen. Således är andelen kvinnliga företagare långt mindre än som rimligen skulle motsvaras av andelen av den vuxna befolkningen.

Landsbygdsutvecklingsarbetet har bedrivits i båda kommunerna tidigare.

I Falun har genomförts två ramprogram för landsbygdsutveckling, vilket gett erfarenheter, nätverk och pågående processer för ett framgångsrikt leaderarbete. Ramprogram för landsbygdsföretagande har pågått under perioden 2005-01-01– 2007 04 30 och den totala budgeten har uppgått till 3 837 000 kr. (Programmet har gällt både Falun och Sätters kommuner) Medfinansierare har varit EU-mål 2, Arbetsförmedlingen, Falu Kommun, Sätters kommun och Länsstyrelsen Dalarna.

Ramprogram för Näringslivsutveckling gällande Faluns landsbygd pågick under 20020101-20050228. Budgeten var 6581000 kr och medfinansierare var EU-mål 2, Arbetsförmedlingen, Falu Kommun, Länsstyrelsen Dalarna, Länsarbetsnämnden och Välkommen till Falun AB.

Det ideella engagemanget i projektet har varit stort. Närmare 70 föreningar har varit engagerade och lagt ned ett ideellt arbete överstigande 4,5 mkr.

I Borlänge startade ett program 2005 och pågick sedan till 31 maj 2007 efter en förlängning av 5 månader.

Ramprogrammet har varit ett innovativt instrument för att främja näringslivsutveckling i kommunen med utgångspunkt från lokala förutsättningar och behov. Programmet har haft ett tydligt underifrånperspektiv och lokala aktörer har erbjudits att söka medel ur Ramprogrammet för att finansiera sina utvecklingsprojekt. Totalt har 20 delprojekt genomförts och sammanlagt har 13 ideella föreningar och organisationer samt 20 företag varit direkt engagerade i något eller några av delprojekten, antingen som projektägare eller som medsökande. Totalt har 1,2 miljoner kronor delats ut i projektmedel.

Sammanfattande rapporter om Landsbygdsprogrammen återfinns i bilaga 1.

Tillsammans bildar stadsbildningarna i de två kommunerna Falun och Borlänge ett regionalt centrum med stark dragningskraft på etableringar av både offentliga verksamheter och kommersiella sådana. Trots detta finns tydliga landsbygds/glesbygdsproblem i delar av det stora gemensamma geografiska området. Förutsättningarna för arbetspendling utan egen bil är inte goda i alla delar av kommunen. Detta är en utmaning både i sysselsättningsammanhang och från klimatsynpunkt. Ett rikare och mer differentierat lokalt näringsliv är ett viktigt mål också för Falun-Borlänge. En fördel är dock att det i tätortskärnorna finns en varierad arbetsmarknad och en marknad för produkter från den omgivande landsbygden.

1.4 Jord och skog i Falun och Borlänge

Arealanvändningen i kommunerna framgår av tabell 3, s. 7.

Det finns i Borlänge och i delar av Falun relativt goda förutsättningar för lantbruk, där det har investerats relativt väl. Brukningsförhållanden och infrastruktur är jämfört med dalaförhållanden goda. I norra och östra delarna av Falun kan konstateras att lantbruket är mera präglat av kombinationen med skogsbruk; här har det investerats mycket sparsamt under senare år. Antalet djur har också minskat starkt under senare tid. I båda kommunerna finns uppenbara problem i många bygder med att hålla kulturlandskapet i ett attraktivt skick med öppna landskap. Lantbruket har under långa perioder brottats med lönsamhetsproblem och djurhållningen koncentrerats till färre och större gårdar.

Vad gäller lantbruk kan sägas att Borlänges förutsättningar och intensitet är betydligt bättre och starkare än Faluns. Många lantbruk har på Faluns landsbygd i stället utvecklats till bas för en mängd andra företagsamheter. En del har naturligtvis också blivit mera fritidsjordbruk. Som en konsekvens av detta finns det fortfarande fler lantbruksföretag i Falun än i Borlänge. Vår tids efterfrågan på förnyelsebara råvaror har skapat nya möjligheter och nya marknader för lantbrukarna. I samspel med offentlig sektor finns också möjligheter att hitta nya former för kretslopp och energiproduktion. Sammantaget finns en ansenlig livskraft; en särskild potential finns i och med att marknad för olika varor och tjänster finns inom nära räckhåll.

1.5 Annat näringsliv på landsbygden

Övrigt näringsliv på landsbygden i kommunerna finns inte beskrivet med lika tydlig statistik. Många byar har gjort egna inventeringar och via företagarorganisationerna kan också statistik

erhållas. En första strategisk insats för Leader-området blir att kartlägga dess näringsliv och skapa arenor för möten mellan företagare med utgångspunkt i landsbygdsmiljöer.

En kartläggning av landsbygdens näringsliv för hela länet gjordes av Länsstyrelsen Dalarna 2005. (Strukturen på landsbygdsföretagandet i Dalarnas län, Mattias Norling, rapport 2005:18) I rapporten, som bygger på företagsbasen UC-select, har företagen delats in efter postnummer. Av rapporten framgår att av företagen på landsbygd utgör jord- och skogsföretagen 25%, tjänsteföretag 18%, handelsföretag 17 %, tillverkningsföretag 12%, byggföretag 12% och andra tjänster 10 %. Övriga grupper var transport, hotell/restaurang, hälso- och sjukvård samt utbildning. Dalarnas siffror kan naturligtvis inte direkt översättas till Falun-Borlänges landsbygd, men de ger ändå en indikation på fördelningen. Antalet företag med landsbygdsadress i Falun var 1388 och Borlänge 572.

1.6 Förankringsprocess av Leader

Förankringen av arbetet i Leader-området har en gedigen plattform i de båda kommunernas ramprogram för näringslivs- och landsbygdsutveckling. Inom dessa har företagsinriktade processer skett och nätverk etablerats. Under 2006 och 2007 har de i ramprogrammen involverade varit inställda på att bilda Leader-område 2007-2013.

I Borlänge har informationsmöten anordnats på flera håll i kommunen sedan vintern 2006/2007. Under 2007 var Leader också en återkommande punkt på kommunbygderådets samtliga möten; vid ett tillfälle med gästföreläsare från Hedemora och Gagnef kommuner där goda exempel på projekt visades och råd och tips gavs inför uppbyggnaden av ett Leader-område. Kommunbygderådets representanter har också tillsammans med invånarna i sitt område (både från den ideella och den privata sektorn) fyllt i en enkät som ligger till grund för framtagningen av insatsområden och strategi. Enkäten syftar också till att belysa områdets styrkor och svagheter med utgångspunkt från SWOT-modellen. Tillsammans med Borlänge kommun har representanter från kommunbygderådet också deltagit i flertalet Leader-konferenser.

I Falun har under vintern 2006-2007 genomförts ett tiotal studiecirkel med avseende på att ta fram strategier för byarnas utveckling. Dokumentationen från dessa utgör grunden för valet av insatsområden i detta dokument. Materialet kommer att finnas till leaderkansliets förfogande. I cirkelarna har ca hälften av deltagarna varit kvinnor. Det finns en tydlig förväntan i de flesta bygder i kommunerna på att Leader-området skall komma igång.

Programskrivaren har träffat Borlänge kommunbygderåd den 29 oktober och Falu kommunbygderåd den 4 december. Ett möte med företagare genomfördes i Aspeboda den 13 november med 50 deltagare. (Av dessa var 13 kvinnor och två under 30 år) Vid dessa träffar har en diskussion genomförts utifrån en SWOT-modell. De många konstruktiva idéer och förslag som lagts fram har arbetats in i strategin. Vid mötena har också nominerats ett skrivargrupp, som skall vara bollplank i skrivandet. En information har också lämnats till LRFs kommungrupper i Falun och Borlänge den 11 december.

Ytterligare följande möten har anordnats som led i ett förankringsarbete:

* Möte med LRFs kommungrupp och Företagarnas ordf i Falun, november 07

* Möte med nätverk av kvinnliga företagare i Bjursås den 10 januari.

* Möte med företrädare för Kommunbygderåden, Länsstyrelsen och Leader-nätverket (Hans-Olov Ståhlgren) den 11 januari

- * Möte med Företagarnas ordf i Borlänge den 14 januari.
- * Programarbetet har avrapporterats för en diskussion på Falu kommuns landsbygdsgrupp den 25 januari.
- * Möte kring ungdomsfrågor den 22 februari med Ledernätverkets ungdomsansvariga Jenny Nylund. Inbjudan anslogs på kommunernas gymnasieskolor. Mötet samlade ett tiotal personer. Skrivargruppen har haft processmöten den 23 januari och den 13 februari.

Avsikten med processen att ta fram detta dokument är främst att stämma av framtidsbilder, ambitioner och arbetssätt i de båda kommunerna, så att arbetssättet i Leader-området känns som en naturlig fortsättning för båda. Denna process pågår och känns kreativ. Ambitionen har också varit att få in synpunkter från olika grupperingar och hålla uppmärksamhet på att Leaders horisontella målsättningar funnits med. Man kan konstatera att kvinnorna varit aktiva i framtagningsarbetet, medan det varit svårigheter att engagera ungdomar och invånare med annan etisk bakgrund. Målet om hållbar utveckling har hela tiden varit en av de tydligaste målsättningarna i förankringsarbetet och skrivargruppens diskussioner.

Vid ett stormöte den 5 mars i Vika med ett fyrtiotal deltagare godkändes dokumentet och nominerades en interimsstyrelse med uppdrag att ansöka om att bli Leaderområde. Vid mötet deltog 14 kvinnor.

Tidigare landsbygdsutvecklingsarbete i kommunerna finns beskrivet i de rapporter som återfinns i Bilaga 1.

1.7 SWOT-analys

Styrkor

Lyckade ramprogram genomförda
 Bra mobilisering och organisation i många bygder
 Studiecirkelar genomförda med god förankring av åtgärdsförslag
 Närhet till två större tätorter med köpkraft och goda kommunikationer
 Bra företagsamhet i många bygder
 Bygder rika på natur- och kulturmiljöer, många sjöar och vattendrag
 Många turister kommer till kommunerna såväl sommar som vinter
 Bioenergin etablerad
 Tätortsnära landsbygd
 Tillgång till glesbygdsområden
 Ridleder på gång
 Bra sammanhållning i många byar

Svagheter

Lockelsen från tätorterna dränerar landsbygden
 Svag företagstradition i flera bygder
 Tillbakagång för djurhållningen i flera bygder
 Få turistföretag
 Fisket utvecklat
 Dålig paketering av erbjudanden

Brist på fräscht boende på landsbygden
Få företag inom upplevelsebranschen
Avstånd
IT-kapacitet i delar av kommunerna
Dåliga allmänna kommunikationer i vissa kommundelar

Hot

Ungdomar söker fritidsaktiviteter i staden
För långa reseavstånd för att pendla från delar av landsbygden
Passivt ägande av fastigheter
Omvandling av permanentus till fritidshus
Kommersialisering av allemansrätten utan avtal med markägare

Möjligheter

Efterfrågan på naturresurser
Lokala försörjningssystem
Utveckling av natur- och kulturturism. Begreppet tätortsnära vildmark kan marknadsföras
Både sommar- och vinterturism. Båtturism
Många företag med bygdekänsla
Lokal bank
Bra utbildningsmöjligheter inom pendlingsavstånd
Mycket vatten och gott om stränder --- Dalälven som kommunikations- och rekreationsled.

Slutsatser: Båda kommunernas landsbygd har i huvudsak bra utvecklingsmöjligheter. Genom de båda kommunernas gemensamma attraktionskraft kommer landsbygden att finnas i anslutning till en expansiv region. Utmaningen ligger i att med strategiska insatser ge landsbygdens potentiella entreprenörer möjligheter att ta del av dessa utgångspunkter och bidra till regionens hållbarhetsutmaningar.

1.8 STATISTIK: Befolkning och agrara verksamheter

I Falun bor ca 55.000 personer och i Borlänge ca 48.000. Nedan redovisas befolkningen i de båda kommunerna på två sätt: dels för de olika orterna i tabell 1, dels församlingsvis tabell 2

Tabell 1: Falun: I Falu kommun finns tolv tätorter med minst 200 invånare, sammanhängande bebyggelse med högst 200 m mellan husen för år 2005 samt en redovisning av förändringar mellan år 2000 och år 2005.

Falu kommun (2006) 55267 inv på 2053 km² eller ca 27 inv per km²

Falu tätort	36447 inv	+ 1132
Bjursås	1864	- 16
Grycksbo	1781	-56

Svärdsjö	1288	-38
Sundborn	751	-6
Linghed	609	-18
Enviken	594	+ 1
Sågmyra	578	+5
Bengtsheden	556	-9
Danholn	446	-12
Vika	398	-15
Toftbyn	274	- 11

Borlänge kommun 47399 (2006) på 587 km² eller ca 80 inv per km²

Borlänge tätort	39422	-198
Ornäs	1094	-19
Torsång	685	+0
Norr Amsberg	227	+ 6
Repbäcken	230	- 3
Idkerberget	321	- 22
Halvarsgårdarna	347	+19

Tabell 2

Folkmängd och bef.-förändringar för Dalarnas församlingar 2006

Källa:SCB Bearbetn: Region Dalarna

Kommun	Församling	2006			Förändring sedan 2000					Förändring sedan 1997		
		tot	män	Kvinnor	totalt	%	Män	%	Kvinnor	%	Totalt	%
Borlänge	Stora Tuna	45644	22 950	22 694	171	0,4	196	0,9	-25	-0,1	-754	-1,6
Borlänge	Torsång	1755	891	864	22	1,3	-30	-3,3	52	6,4	-27	-1,5
Falun	Aspeboda	1438	757	681	30	2,1	34	4,7	-4	-0,6	10	0,7
Falun	Bjursås	3570	1 787	1 783	-29	-0,8	-20	-1,1	-9	-0,5	-77	-2,1
Falun	Enviken	1653	822	831	-79	-4,6	-51	-5,8	-28	-3,3	-72	-4,2
Falun	Falu Kristine	17141	8 302	8 839	493	3,0	332	4,2	161	1,9	645	3,9
Falun	Grycksbo	1973	1 007	966	-42	-2,1	-24	-2,3	-18	-1,8	-34	-1,7
Falun	Hosjö	3430	1 730	1 700	-25	-0,7	-5	-0,3	-20	-1,2	-50	-1,4
Falun	St Kopparberg	17379	8 409	8 970	608	3,6	421	5,3	187	2,1	562	3,3
Falun	Sundborn	2657	1 348	1 309	26	1,0	19	1,4	7	0,5	11	0,4
Falun	Svärdsjö	4357	2 219	2 138	-222	-4,8	-106	-4,6	-116	-5,1	-354	-7,5
Falun	Vika	1669	852	817	81	5,1	24	2,9	57	7,5	84	5,3

Tabell 3

Gröda	Areal Falun	Areal Borlänge (2003)
<i>Total</i>	5924	7085
Höstvete	3	134
Vårvete	53	87
Råg		32
Vårkorn	1260	2212
Havre	310	529
Foderärter		94
Grönfoderväxter	126	44
Slåtter o betesvall	3428	2729
Vallfrö		19
Potatis	17	26
Vårrybs	24	63
Träda	393	932
Annan obrukad mark	32	59
Ospec åkermark	283	110

Skogsbruk

	Falun	Borlänge
Total areal	196 775 ha	52 095 ha
Produktiv skog	160 959 ha	37 574 ha
Varav privat	101 388 ha	39 659 ha
Varav privat produktiv	78 033 ha	27 516 ha
Totalt antal fastigheter	5216 st	3447 st
Total antal fast fysiska pers	4521 st	2842 st
Hyggesanmält 2007	1721 ha	454 ha

Sysselsättningen i det direkta jord- och skogsbruket framgår nedan.

Näringsgren	1995	2000	2004	2005
BORLÄNGE				
Jordbruk	200	180	160	150
Skogsbruk	110	80	90	100
FALUN				
Jordbruk	200	200	190	190
Skogsbruk	340	270	300	270

Fördelat i Falun på 290 jordbruksföretag och i Borlänge på 209 företag.

2. LAG OCH LAG-styrelse

Leader-området Falun-Borlänge blir relativt litet som Leader-område, vilket leder till en begränsning av de medel som kommer att hanteras under genomförandet av projektet. Icke desto mindre finns det en stark tro på att området kan fungera som fortsatt nätverk och arena för ett framgångsrikt utvecklingsarbete på landsbygden.

LAG konstitueras genom att det bildas en ideell förening med namnet Leader Falun-Borlänge. Föreningen har öppet medlemskap och medlemmar kan vara fysiska och juridiska personer med verksamhet i Falun eller Borlänge. Medlemskapet skall tecknas av den mest lokala organisationsenheten för medlemmarna eller sådana enheter tillsammans på kommunnivå.

LAG:s styrelse för Leader Falun-Borlänge skall bestå av 12 ledamöter. Dessa nomineras på årsmöte i den ideella förening som LAG skall utgöra. Dess styrelse skall uppfylla kraven på trepartnerskap. Senast två månader efter att LAG och utvecklingsstrategin godkänts av Länsstyrelsen skall LAG bilda en ideell förening för att genomföra sin verksamhet. Därefter måste en verksamhetsledare tillsättas för att gruppen skall ha beslutanderätt om stöd till projekt.

Inför konstituerande stämman hade Kommunbygderådet i Falun utse två namn av de nominerade, Kommunbygderådet Borlänge två namn, landsbygdens näringsliv i Falun två namn, landsbygdens näringsliv i Borlänge två namn, Falu Kommun två namn och Borlänge Kommun två namn. I fortsättningen utser stämman en valberedning på fyra personer. Nomineringarna till LAG skall ske så att trepartssammansättningen blir tydlig, så att det bland nominerade finns minst en person under 30 år och en med erfarenhet av internationella frågor samt att könsfördelningen är så nära 50-50 som möjligt. Valberedningen har också att se till att det blir en geografisk fördelning. Valen sker sedan av de röstberättigade medlemmarna på årsmötet.

En interimistisk LAG- styrelse har tillsatts 5 mars 2008. Styrelsen tar ansvar för bildande av den ideella föreningen. Den fortsatta verksamheten hanteras av stämman och av den styrelse stämman utser liksom de stadgar som antas. Till ordförande i den interimistiska LAG-styrelsen har utsetts Thomas Björklund, Bjursås, ordförande i Falu Kommunbygderåd. Konstituerande stämma hölls den 28 maj 2008.

En verksamhetsledare rekryteras i den omfattning ekonomin medger. Verksamhetsledaren skall tillsammans med tillgängliga resurser vid resp kommun arbeta som coach för lokala initiativ och idéer. LAG skall arbeta för att skapa och upprätthålla nätverk inom området och bibehålla trepartnerstanken i många av delprojekten likaväl som för leader-områdets arbete generellt. Verksamhetsledaren behöver vara kunnig i processledning och kunna sätta sig in i olika människors och grupperns mål, kompetenser och resurser. Verksamhetsledaren samråder vid beredningen av ärenden med berörda instanser inom resp kommun för att ge projektförslagen faktaunderlag och förankring. Verksamhetsledaren skall därvid samspela med de personer vars arbetsinsats utgör en del av kommunernas medfinansiering. Administration köps av extern kompetens utifrån ekonomiska ramar.

Ansökningar görs på ett enkelt formulär och verksamhetsledaren bör ge hjälp och stöd såväl vid utformningen av delprojekten som i arbetet att följa upp, stötta och vägleda mot måluppfyllelse. Delprojekt kan budgeteras och få godkänt upp till 5% merkostnader för administrativ hjälp vid redovisning och rekvisitioner. (Sanktionerna vid felaktiga rekvisitioner är numera kännbara).

Principer för ansökan om delprojekt regleras av urvalskriterierna i detta dokument. Därutöver bör ambitionen vara att lägst 50% medfinansiering skall finnas i delprojekten, antingen i form av egna insatser eller i form av annan extern medfinansiering.

Verksamhetsledaren bereder ärenden inför beslut i LAG:s styrelse. Gruppen bör där sträva efter att vara enig. LAG:s styrelse fattar beslut endast om ett förslag stöds av 10/12 majoritet. Alla ärenden bereds av verksamhetsledaren tillsammans med ordföranden. Ordföranden har att lägga förslag inför beslutsfattande. LAG-styrelsen sammanträder ca 4 ggr per år och möjlighet till ansökningar läggs under en period av ca 1 månad före dessa möten. Beslut fattas av LAG-styrelsen i möte eller vid några tillfällen per capsalum.

Lokal utveckling är en följd av att människor engagerar sig och tar initiativ lokalt, enskilt eller kollektivt. I detta sammanhang har Leader-området ansvar för att förankra sin verksamhet i landsbygdsområdena, fungera som ett genererande nav i bygden och vid behov finna samverkanslösningar. LAG-gruppens landsbygdsrepresentanter bör verka för ett samarbete med kommunrepresentanterna. Det finns också ofta lokalt starka föreningar. Kyrkan har en viktig roll i de flesta byar. Leader-området skall sträva efter att engagera sådana föreningar i gemensamma lokala utvecklingsåtgärder. Samma arbetsmodell bör eftersträvas vad gäller företag.

För att Leader-området inte skall drabbas av sanktioner i form av indragna medel för verksamheten, krävs en kontinuerlig observans vad gäller de påbörjade projektens trohet i relation till den inriktning som skisserats i ansökningshandlingarna och som har utgjort bas för bedömningen av projektet.

LAG-styrelsen kan ålägga projektinnehavarna att inkomma med utvärdering efter det första projektåret. För påbörjat projekt som kan konstateras ha misslyckats att uppfylla från början formulerad färdriktning, som varit utslagsgivande för att erhålla projektmedel, kommer LAG-styrelsen att kunna avbryta verksamheten. I det fall verksamheten i ett projekt generellt inte har kommit igång, kommer LAG-styrelsen att återkräva eventuellt utbetalda projektmedel.

Om ett projekts verksamhet har påbörjats men under väg vikit av från den fastlagda färdriktningen, så att grundläggande strategier lämnats därhän under verksamhetens gång, kommer LAG-styrelsen att bedöma omfattningen av återbetalningsskyldigheten från fall till fall.

LAG:s styrelsemedlemmar arvoderas för sammanträden enligt av stämman beslutad nivå. Det föreslås 175 kr per tim för sammanträdes- och restid. Resersättning 18 kr per mil. Ingen ersättning för inläsningstid. Ersättning för förlorad arbetsförtjänst upp till 1000 kr per dag kan utgå vid styrelsesammanträden. Arvoden utgår ej till personer som kan delta i styrelsearbete inom ramen för annan tjänst eller uppdrag. Ordföranden får en aktiv roll och skall stå till förfogande på olika sätt. För ordförandeuppdraget föreslås ett årligt arvode på 5.000 kr utöver ersättningen för dagsammanträden.

Olika former av projektstöd får sökas för att dryga ut områdets knappa budget. För att hålla sig à jour med vilka bidragsmöjligheter som är tillgängliga är ett samarbete med resurser inom resp kommun tillrådligt. Det är emellertid angeläget att behålla Leader-områdets fullständiga suveränitet vad avser prioriteringar och personalledning.

Prel översiktlig budget: 354.000 kr = 18 % av disponerade medel 1.967 kkr per år

Verksamhetsledare: ca 40 % tjänst = 160 kkr

Omkostnader, kontor, resor, data, hemsida 40 kkr

Ekonomisk adm ca 25% 90 kkr

LAG- kostnader 4 smtr + ordf 65 kkr

Summa 355 kkr per år. (Detaljbudget upprättas av styrelsen)

3. LEADER - OMRÅDE

Leader-området utgörs av Falu och Borlänge kommuner, med undantag av tätorter med mer än 10.000 inv. Det innebär att det är de båda tätortskärnorna som inte ingår i detta område. Valet av Leader-område baseras på det organiserade samarbete som etablerats mellan de två kommunerna, något som är ett viktigt led i regionens utvecklingsarbete. Eftersom landsbygden i kommunerna har många gemensamma nämnare, tycks det naturligt att den får utgöra en given utgångspunkt för att lösgöra den gemensamma potential för utveckling som arbetet med leaderprojekt kan innebära.

Landsbygden i båda kommunerna har också stadskärnorna som sina naturliga servicepunkter för både kommersiell och offentlig service. Kommunernas yttergränser utgör samtidigt en naturlig gräns mot servicefunktioner i andra kommuner. Det torde endast vara Lumsheden i Falu kommun, som har naturligare koppling till Sandviken vad gäller servicefunktioner. Tuna Hästberg kan i vissa frågor ty sig till Ludvika. Arbetsmarknaden är idag förstorad och i stort sett gemensam för de båda kommunerna. Det innebär att många arbetstagare pendlar till arbete i en annan kommun än den de bor i. Arbetsmarknaderna i Falun-Borlänge är väl integrerade trots de skilda arbetsmarknadsstrukturer som kommunerna har.

Det utvecklingsarbete, det nätverkande och de processer som föregått bildandet av Leader-området har också bedrivits med kommunens yta som bas; det finns nu utarbetade nätverk och samarbetsformer som underlättar fortsatt arbete.

Kommunernas integrerade bakgrundshistoria och deras läge i övergången från bergslag till skogsbygd innebär i än högre grad att landsbygdens utvecklingsmöjligheter i de båda kommunerna har likartade utgångspunkter. Däremot är förutsättningarna i de olika bygderna inom kommunerna delvis olika med tanke på varierande avstånd till stora arbetsplatser och lokala arbetsmarknader.

Sjön Runn är en tydlig gemensam angelägenhet både historiskt och i nutid. Emellertid har de båda kommunerna sökt och erhållit särskilda projektmedel ur EU:s strukturfond för att utveckla

besöksnäringen kring Runn. Det innebär att Leader-området kan stödja insatser, som medför ett väl etablerat samarbete med detta projekt.

4. STRATEGI

4.1 Övergripande strategi

Arbetet med att stimulera en levande landsbygd inom Leaderprojektets ram i Falun-Borlänge skall ha inriktningen att åstadkomma en bra balans mellan verksamheter och boende både nära tätorterna och längre därifrån. Det innebär insatser både för att stimulera till entreprenörskap och att arbeta med bygdernas attraktivitet samt att finna den rätta balansen mellan dessa båda.

Båda kommunernas landsbygdsområden är, om än i varierande grad, ”tätortsnära”. Det innebär att det finns ett samspel vad gäller arbetstillfällena och service med stadskärnorna. Karakteristiskt för landsbygden på nära avstånd till tätorter är att den tenderar att bli ”sovområde” med mindre aktivt liv under dagtid. Det är inte ovanligt att det uppstår motsättningar mellan dem som söker sig till landsbygden enbart på grund av önskemålet att bo vackert och dem som driver någon verksamhet för sin försörjning. Motsättningen bottnar givetvis i bristande ömsesidig förståelse, trots en ökande medvetenhet om betydelsen av att det måste finnas ekonomiskt hållbar verksamhet och att det behövs en ökande inflyttning även på den attraktiva landsbygden också för själva boendets skull. Arbetet inom olika verksamheter i Leader-området kan inte slutgiltigt lösa alla problem, men syftet med det bör vara att öka både entreprenörskap och områdets attraktivitet. Leader-området och LAG-styrelsen skall vara en aktiv arena och idéverkstad för att stimulera en utveckling i den riktningen.

Strategin är också kopplad till det svenska Landsbygdsprogrammet. Detta program som skall

1. Förbättra jord- och skogsbrukets konkurrenskraft
 2. Förbättra miljön och landsbygden
 3. Förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdsekonomin.
- Leader Falun-Borlänge har framtagits mot denna bakgrund och framtagandet har skett i en bra dialog mellan de tre parterna. LRF lokalt har visat stort engagemang, liksom kommunbygderåden och kommunernas näringslivs- och planeringsfunktioner. Det innebär att vi tror oss kunna engagera landsbygdens hela näringsliv i arbetet. Vår strategi har sin tyngdpunkt under den tredje punkten i landsbygdsprogrammet vad gäller projektprioriteringar men har genom sin inriktning både möjlighet och behov av att samspela med landsbygdsprogrammets andra insatsområden.

Vårt Leader-område har också bäring på Dalastrategin. Utpekandet av Falun-Borlängeområdet som tillväxtmotor för hela länet bygger på ett nära samarbete mellan de båda kommunerna och gemensamma strategier. Landsbygden är en viktig del i båda kommunerna. Genom Leader-området bidrar vi på ett aktivt sätt till att utveckla näringsliv, livsmiljö och entreprenörskap i detta område och skapar mycket värdefulla nätverk för framtiden.

Landsbygden runt Falun och Borlänge har unika värden som lockar till inflyttning. Den är i många områden levande bygder, som har såväl gröna näringar som andra produktions- och tjänsteföretag. Om det i denna landsbygd skapas lika goda förutsättningar som i de båda tätorterna för människors resande, transporter av gods och dialog via modern IT-teknologi, blir landsbygden väl så attraktiv som tätorterna. För att initiera en sådan utveckling krävs att stöd ges till verksamheter som stimulerar entreprenörsandan i byar och bygder.

Grundläggande för att alla kommundelar - även landsbygdsdelar – ska uppfattas som attraktiva är emellertid att de erbjuder de boende god offentlig och kommersiell service. Även det levande kulturlivet i dessa dalabygder bidrar till människors gemenskap och växande samt till bygdernas attraktionskraft. Det ger också inspiration till både samhällsintresse och företagande. I arbetet med att prioritera projekt skall ungdomars behov och engagemang vara en viktig parameter.

4.2 Arbetssätt och urvalskriterier

Leader-områdets arbete skall vidare präglas av några grundläggande strategier. Därmed fungerar de också som särskilda **urvalskriterier** vid konkurrens mellan olika projekt:

1. Kvalitet genom stödfunktion för vidgat erfarenhetsutbyte, utvärdering och lärande

För att LAG och verksamhetsledningen skall kunna erbjuda de olika projektidéerna och delprojekten bästa möjliga support föreslås att en särskild stödfunktion byggs upp. Funktionen har till uppgift att råda och stödja de lokala grupperna fram till idé, från idé till projekt och på ett tidigt stadium leda till kontakt mellan olika delprojekt för att skapa och utnyttja möjliga synergier. Funktionen har också till uppgift att vara resurs för verksamhetsledaren och LAG i beredningsprocessen fram till beslut (beslutsunderlag, omvärldsanalys, behov av kompetensutveckling etc.). Funktionen har också ett uppdrag att säkerställa att projekten utvärderas.

Arbets sättet ovan har stöd i de erfarenheter som kommunens ramprogram genomfört. Delprojekten höjer kvaliteten genom en beredande, kvalitetshöjande process. Liknande erfarenheter kan studeras i de angränsande Leader-områdena, exempelvis Nedre Dalälven.

2. Möjligheter till ekonomisering och generering av försörjningsmöjligheter

Delprojekt skall ha en inneboende förmåga att ekonomiseras så att det som skapas kan ha ett eget liv efter projektiden. Entreprenörstanken skall vara bärande och det skall vara tydligt vem eller vilka som tar ansvaret för delprojektens resultat och vidare användning. De projektidéer som läggs fram behöver inte vara färdiga affärskoncept; de skall emellertid presentera en affärsidé, ha som mål att stimulera till att ekonomiskt realiserbara och långsiktiga verksamheter sätts igång och/eller att uppenbart öka bygdens attraktivitet.

3. Sektorövergripande och helhetstänkande

Projekt som i sig innebär sektorövergripande samarbete och helhetstänkande prioriteras.

4. Potential att söka kompletterande stöd ur andra finansieringskällor och EU-program

Projekt som får stöd kan i vissa fall vara embryon eller förstudier till kommersiella projekt, för vilka kan sökas stöd ur annan EU -finansiering. Projektförslagets inriktning avgör om detta kan vara möjligt. Genom att vårt LEADER-område kommer att arbeta med en mycket begränsad budget måste möjligheter till finansiering ur andra finansieringskällor och EU-program systematiskt tas tillvara. Dessa programs inriktning får emellertid inte vara styrande för prioriteringen inom Leader Falun-Borlänge. En översikt av gällande EU-program redovisas i bilaga 2.

5. Ej övertagande av befintlig verksamhet utan nytänkande

Projekt skall inte innebära övertagande av befintlig verksamhet utan kräver ett nytänkande som är förankrat i en enkel marknadsanalys.

6. Ej konkurrens med annan kommersiell verksamhet

Projekt får inte innebära verksamhet som konkurrerar med verksamhet som bedrivs på kommersiella grunder. Det får inte heller innebära gynnande av enskilt företag på andras bekostnad utan att dessa i så fall bereds möjlighet att delta.

7. Möjlighet till tydlig redovisning och utvärdering

Projekt skall tydligt skilja ut sig från projektägarnas ordinarie verksamhet och tydligt kunna redovisas och utvärderas med avseende på insatta resurser och nådda resultat.

4.3 Horisontella mål

Inom Leader- Falun Borlänge ska all verksamhet präglas av jämställdhet, demokrati, mångfald och hållbar utveckling.

Jämställdhet

Kvinnor och män ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Jämställdhet är en angelägenhet för hela samhället. Insatser som gör manliga eller kvinnliga arbeten attraktiva för det motsatta könet kommer därför att uppmuntras. Eftersom manligt företagande dominerar, strävar projektet efter ett ökat kvinnligt entreprenörskap likaväl som att tillgodose ett jämställt deltagande i de olika delprojekten och huvudprojektets övriga aktiviteter.

Demokrati

Ambitionen är att öka förståelsen för landsbygdens förutsättningar och potential och att utveckla det demokratiska inflytandet, så att så många medborgare som möjligt känner samhörighet, engagemang och delaktighet. Projektet strävar också efter en ökad kommunikation och samverkan mellan den offentliga sektorn, närings- och föreningslivet. Leader-metodens underifrånperspektiv, trepartnerskap och lokala förankring utgör en god plattform för detta. Ungdomars livskvalitet och möjligheter att påverka sin livssituation poängteras särskilt.

Mångfald

När en mångfald av verksamheter och personer med olika erfarenheter och bakgrund möts föds nya livskraftiga idéer och samverkansformer som på ett mer dynamiskt sätt kan föra utvecklingen framåt. Insatser som främjar integration och skapande av mötesplatser kommer därför att uppmuntras. Det kan handla sig om att integrera verksamheter och/eller grupper, där människor sällan möts i samarbete med andra, ofta på grund annan kulturell och språklig bakgrund, eller att integrera människor med någon funktionsnedsättning i olika typer av verksamheter.

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling innebär att behoven hos människor som lever idag tillgodoses utan att kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov äventyras. Detta sker genom att ekonomisk utveckling och social välfärd inte får förstöra miljö och naturresurser. Leaderprojektets underifrånperspektiv, lokala förankring och trepartnerskap, ger goda förutsättningar för att den kreativitet och det engagemang som genereras leder till en utvecklingen som är hållbar ur ett långsiktigt perspektiv. Därför är målsättningen att lyfta fram idéer med tydlig hållbarhetsinriktning som kan påverka andra att, inom sina verksamhetsområden, utvecklas i samma riktning.

4.4 Insatsområden

För att skapa en levande landsbygd i området kring Falun-Borlänge i överensstämmelse med ovan nämnda mål föreslår vi verksamheter, som vi lyfter fram i följande kapitel:

4.4.1 Småskalig livsmedelsproduktion, distribution och konsumtion

Flera initiativ har tagits i kommunerna inom området småskalig livsmedelsförädling av duktiga och kreativa företagare. För avsättning av produkterna finns en stark närmarknad.

I Falun har bildats föreningen Bondens Egen Marknad, som under flera år bedrivit torgmarknad i Falun. En stor framgång för odlarna i och med uppskattningen från falubornas sida. Verksamheten har tillfört Falun en viktig kvalitet. I Borlänge har utvecklingsgruppen Matupplevelser bildats. Föreningen har genomfört flera aktiviteter och etablerat sig väl i Borlängeområdet. Inom dessa båda företagsnät finns ytterligare potential för att vidga verksamheten genom att få flera att pröva på liknande företagande och öka andelen av lokalt producerade livsmedel och kommunernas kulinariska mångfald.

Borlänge har vidare etablerat en kommunal upphandlingsmodell, som gör det möjligt för lokala producenter att konkurrera om leveranser till kommunala verksamheter. Det finns förutsättningar för att med rätt stöd, kreativa entreprenörer och kvalitetsinriktad produktutveckling öka utbudet av lokalt producerade livsmedel till konsumenterna. Sammantaget har landsbygden i de båda kommunerna utomordentliga förutsättningar att bli framgångsrik inom detta område.

Exempel på åtgärder: Skapa arenor där företrädare för producenter och inköpare möts. Stimulera fler företagare att våga satsa på denna bransch. Utveckla marknadskunskap. Mentorskap.

Målorientering: Produktionsökning med 50 %.

4.4. 2 Upplevelseturism

Båda kommunerna har stora turistströmmar till attraktiva besöksmål. Världsarvet Falun, Carl Larssongården, Jussi Björlingmuseet, Romme Alpin, Bjursås Skicenter m fl drar skaror av turister till området. Mycket av det som bjuds är tätortsnära. Marknadsföring av Bergslagsdiagonalen, E16 Gävle-Oslo, Kopparleden och andra förbättringar av kommunikationerna till kommunerna ger också landsbygden ökade möjligheter.

Det finns emellertid åtskilligt kvar att göra när det gäller att erbjuda aktiviteter i naturen. Här har landsbygden möjligheter att utforma "aktivitetspaket för naturbaserad kvalitetsturism", som främst skall ge besökarna naturupplevelser och locka turisterna att besöka och uppleva större delar av kommunerna. Dessa "paket" bör täcka ett rikt spektrum av upplevelser.

Vår landsbygd förknippas med ett levande kulturliv. Ett rikt kulturarv från människors liv och verksamhet i gången tid ger vår tids människor både identitet och intressanta besöksmål. De flesta av de besöksmål som finns på landsbygden i vårt område har utvecklats genom kommersiella och ideella initiativ, ibland med stöd av offentliga medel. De aktörer som nu finns bör uppmärksammas för sina initiativ och deras erfarenheter bör tas till vara.

Det är just genom samverkan mellan flera aktörer som vi skapar förutsättningar för att kunna presentera attraktiva paket med en helhet av upplevelser, boende, mat och färdväg i en landsbygd, vars signum är öppna landskap med natursköna vyer över vattendrag och sjöar. Dessa paket kan innehålla såväl natur- som kulturupplevelser, t ex vandringsleder, ridleder, cykelleder, kanotleder, fiske, jakt, fågelskådning, golf, skidåkning samt fäbod- och gammal bruksmiljö. Utmaningen ligger i att paketera och marknadsföra så att det blir lättillgängligt och lättbokat.

Men för att genomföra sådana projekt framgångsrikt måste man kunna erbjuda ett större utbud av kvalitativt boende för turismen på landsbygden. Upplevelsepaketerna bör omfatta sammanhängande områden med en servicefunktion för varje sådant upplevelseområde med uppgiften att ha en kontinuerlig kvalitetskontroll av de olika praktiska anordningarna.

Exempel på åtgärder: Stödja utvecklingen av platsbundna resurser hela vägen fram till bokningsbara paket eller tjänster. Arbeta för bildande av nätverk mellan turismaktörer. Verka för att turismentreprenörerna får kontakt med och samverkar med större aktörer på marknaden. Utbildning i värdskap.

Målorientering: En tydlig grupp nya aktörer inom upplevelseturism, som erbjuder en variation av aktiviteter inom olika områden.

4.4.3 Hästaktiviteter

Det finns ett allt större intresse för hästverksamhet i olika former. I de större tätorterna i området Falun och Borlänge finns många som önskar få möjlighet att ha eller hyra häst, och därför är det viktigt att de båda kommunerna ser positivt på en utveckling som tillmötesgår en stor grupps önskemål. Om boende i områdets landsbygd uppmuntras att starta/utöka verksamheter med hästhållning är det troligt att nya inflyttare – främst yngre människor, särskilt yngre kvinnor - kan lockas till kommunerna. Med tanke på en sådan framtida utveckling kommer Faluns påbörjade satsning på att etablera ett nät av ridleder i kringliggande landsbygd att skapa ett nödvändigt fundament för att området får en tydlig profilering genom sin hästturism.

Nedan följer ett utdrag ur en förstudie från LRF:

Hästturismen är en av de aktiviteter som kan utgöra den unika kärnan i en kommersiellt paketerad produkt inom besöksnäringen; den är en upplevelsebaserad näring med låg miljöbelastning. För många av länets lantbrukare är service och foderproduktion till häst ett viktigt komplement i företaget. Hästen är idag en av våra viktigaste landskapsvårdare och en grundförutsättning för det öppna landskapet.

500.000 svenskar rider regelbundet; möjligheten till hästnära boende är livskvalitet för många med häst som intresse och för dem är det ett starkt argument för inflyttning. Närvaron av häst ger mervärde vid olika kulturinslag och aktiviteter som levandegör bilden av Dalarna.

Hästintresset bygger broar mellan ungdomar och vuxna och för samman grupper av människor som inte skulle mötas i vardagen. Ridskolor och ungdomstrav kan spela en roll som miljöer, där barn och ungdomar från andra kulturer möter jämngamla genom umgänget med hästen. Ridskolor utvecklar ledarskap och eget ansvar. En satsning på att utveckla entreprenörskapet med utgångspunkt från häst är samtidigt en satsning på kvinnors företagande på landsbygden. Det ökande intresset för häst skapar många nya affärsmöjligheter både vad gäller produkter och tjänster.

Exempel på åtgärder: Stödja de nätverk av företagare som vill utveckla branschen, utbildningar i värdskap, marknadskunskap och stöd för avtalsteckning

Målorientering: Några nya företag som erbjuder både ridupplevelser och försäljning av utrustning och/eller tjänster till ridintresserade i skilda delar av Leaderområdet.

4.4.4 Hållbar bygdeutveckling och entreprenörskap

Samhället står inför en av de största utmaningarna någonsin på grund av en tvingande omställning av vår energiförsörjning. Det innebär att landsbygden kommer att få allt större betydelse, eftersom det är här förutsättningarna för en sådan omställning finns. Båda kommunerna platsar bland Sveriges främsta miljökommuner och har via sina energibolag och högskolan ett stort kunnande inom bioenergi, solenergi och energibesparing. Denna kompetens

skall användas över hela Leader-områdets yta som en stimulerande faktor tillsammans med lokala entreprenörer.

Vad gäller uppvärmning finns olika system för utvinning av förnyelsebar värmeenergi. Ett uppdrag för Leader-området är att skapa mötesplatser för producenter och konsumenter för att hitta hållbara lokala lösningar. Vindkraftverk byggs för närvarande i större antal på goda vindlägen, framför allt i Falu kommuns nordöstra delar.

Inom området transporter kan vi på landsbygden bli förlorare, om vi inte finner modeller för effektiva transporter utan användning av fossila bränslen och bättre hushållning med resandet genom kommunikationssystem som samordnar transporter.

En av landsbygdens utmaningar ligger i att hitta kostnadseffektiva och icke miljöbelastande VA-lösningar. I flera byar har förtätning av bebyggelsen lett till att enskilda avlopp riskerar att på sikt förorena vattenbrunnar och närliggande ytvatten. Problemet är påtagligt i några byar men kan komma att bli ett större problem i många attraktiva bebyggelseområden på landsbygden. Att ansluta enskilda hus till gemensamma VA-anläggningar är ofta mycket dyrt på landet och ger heller inte någon optimal ekologisk lösning. Det faktum att näringsurlakning stoppas är bara en del av lösningen. Den framtida lösningen måste innebära att näringen återförs i odlingen. Det finns kommuner som börjat söka andra lösningar. Falun-Borlänge skulle mycket väl kunna vara sådana kommuner.

Exempel på åtgärder: Identifiering av entreprenörer, kartläggning av objekt och förstudier.

Målorientering: Nya hållbara anläggningar och lösningar inom bioenergibranschen

4.4.5 Klusterbildningar

Det finns på landsbygden många småföretag. Men ofta saknas väl fungerande nätverk och arenor för att dessa företagare skall kunna mötas för ömsesidigt utbyte av idéer och utveckling av marknader. Småföretagarnas vardag utgör ibland hindret, och därför kan det finnas behov av en yttre aktör som tar initiativ till möten. Leader-området kan vara en sådan aktör på olika områden, t ex för de små företagen inom träförädlingsbranschen.

Skog och trä är fortfarande en resurs som betyder mycket för Dalarnas landsbygd. Ny teknik, nya byggnadssätt och efterfrågan på nya produkter skapar kontinuerligt goda marknadsförutsättningar. I en bygd där skog och trä givit råvarorna till olika verksamheter finns det gott om företag och människor med stor kompetens och kunnighet inom olika former av trähantering. Företagen arbetar emellertid ofta individuellt, ibland med stor framgång. En begränsande faktor är numer sämre tillgång på utbildad personal. Inom en region rik på både tradition och intresse för skog och trä borde detta kunna vändas till en tillväxtfördel. För att stimulera såväl enskilda som företag till nyskapande, nyetablering och diversifiering borde ett aktivt nätverksarbete kunna få ytterligare effekt vad gäller utveckling och kompetenshöjning.

Exempel på åtgärder: Nätverksmöten, samverkan med utbildningsanordnare, seminarier, samarbete med Teknikdalen, Träteknik och andra teknikbryggare.

Målorientering: Några självgående kluster vid programperiodens slut.

4.4.6 Nya servicelösningar - geografisk optimering

Den kommersiella och offentliga servicen urholkas på många håll alltmer på landsbygden. Vad gäller den offentliga servicen är det viktigt att den i vissa avseenden bevaras, i andra att den utvecklas i nya former, ev med nya utförare. Det är viktigt för den lokala ekonomin att landsbygden får tillgodose sin egen efterfrågan på service och producera så mycket som möjligt lokalt.

I Lingshed finns genom studiecirkeln ett embryo till en annorlunda modell, där byn tar ansvar för delar av serviceverksamheterna och gör geografiska optimeringar i stället för tidigare förvaltningsvisa. I Torsång söker man nya lösningar för att behålla distriktssköterska och hemtjänst. Modellerna förtjänar att prövas i några former och på några platser i kommunerna. För detta behövs stöd från berörda förvaltningar i arbetet att skapa kompetens och optimala organisationsformer för att försäkra sig om att nå möjliga mervärden.

Kyrkans verksamhet är numera att inräknas i den ideella sektorn, men med stora lokala resurser. Kyrkans roll i samarbetet med andra lokala aktörer bör kunna bidra till nya intressanta samverkanslösningar.

Den kommersiella servicen bör bevaras och utvecklas genom att de olika företagen utökas med kompletterande verksamheter, genom samverkansmetoder och aktivare marknadsföring. Den nya lagstiftning som finns kring hushållsnära tjänster bör kunna få sin alldeles egna modell på landsbygden.

Exempel på åtgärder: Stödja lokala initiativ för samordnade servicelösningar inklusive möjligheter att testa nya lösningar. Studiecirklar, möten med kommunala förvaltningar, studieresor och olika former av kompetensutveckling.

Målorientering: Offentlig och kommersiell service till största delen genom närsamhället.

4.4.7 Lokal utveckling och byars attraktivitet

Leader-processen är ett viktigt och omfattande arbete med bäring också på kommunal planering. I flera bygder, där processen har ett bredare anslag, bör det kunna vara möjligt att med processledning återföra engagemanget in i besluts- och planeringsunderlaget för kommunen, vilket troligen skulle gynna landsbygden. Sådana exempel bör uppmuntras. Alla de studiecirklar som genomförts i Falun bör återkopplas till kommunens översiktsplan. De processer som sker i bygderna är en av de viktigaste tillgångarna för landsbygden och skall uppmuntras fortgå under leaderperioden. Intresseföreningar och andra föreningar med stark lokal förankring är Leader-

områdets viktiga samarbetspartners och LAG-styrelsen skall därför aktivt verka för att eldsjälarna och föreningar orkar fortsätta sitt arbete.

En levande landsbygd är beroende av att det finns mötesplatser för idéutbyte och kunskapsutveckling på olika områden, ett behov som t ex aktualiseras av de verksamheter som sätts igång i syfte att skapa en levande landsbygd. Utan sådana samlingslokaler fungerar och utvecklas inte närsamhället. Samlingslokalen är den plats där människorna fostras in en demokratisk tradition som gör dem medvetna om yttrande- och mötesfriheten i vårt samhälle. Den är en motsvarighet till *agora* (= torget eller mötesplatsen), utan vilket en atensk demokrati förmodligen inte hade vuxit fram. Därför måste landsbygden värna om sina samlingslokaler.

Leader-området bör därför kunna stödja lokala demokratiska utvecklingsprocesser. Processerna bör stimulera det trepartnerskap som genomsyrar leadermodellen. Dessa processer kan med fördel kopplas till kommunalt planeringsarbete.

Nedan listas de önskemål som formulerats i det förankringsarbete som föregått bildandet av Leader-området:

- a) De studiecirkelar som genomförts i Lingshed har ingående analyserat möjliga verksamheter och har som övergripande mål lokal utveckling och ökat lokalt engagemang. Bland verksamheter nämns seniorboende, hemtjänst, butiken, gemensamma vaktmästartjänster för företagen i byn, energisatsningar, turism tillsammans med Caravan Club. De egna prioriteringarna nämner byggklara tomter, affär, drivmedelsstation samt turist- och evenemangssatsningar
- b) I Lumsheden har genomförts en studiecirkel med fem träffar. Fokus har här legat på skolfrågan. Efter att den avgjorts sker nu en kommersiell satsning där bl a skolfastigheten ingår. En fråga som lyfts är tillförlitligheten i elförsörjningen och möjlighet att etablera vindkraft.
- c) Studiecirkeln i Tängerdalen är en fortsättning på ett ganska omfattande utvecklingsarbete som pågått i många år. I redovisningen av framtidsplanen lyfts fram utveckling av en centrumfunktion genom övertagande av skolan, samarbete med Tängergården, en gemensam värmecentral och en husvagnscamping, projektet får i Tängers, rid- och vandringsleder, skyttecentrat, fäbodarna samt en kräftodling och ett Rock-a-Billy-museum.
- d) Vikabygden har också genomfört studiecirkelar. Förslagen handlar om gästhamnar, camping, Vikagårdens vandrarhem, turistinformation på olika språk med guidning samt attraktivare omgivning genom landskapsvårdande insatser. En ökad befolkning kräver bättre VA-nät, cykel- och gångvägar, framtagande av tomter, tillskapande av lägenheter, daghem, utbyggnad av skolan, ungdomsgård i prästgården samt en aktivitetshall.
- e) Enviksbygden har också genomfört studiecirkelar. Den knyter an till den utvecklingsplan för Enviken som togs fram 2003. I dagsläget lyfts fram detaljplanen för Rönndalen, ny vägkorsning i Rönndalen, kulturmiljöinsats vid Rönndalsströmmen. Därutöver finns givetvis diskussioner kring den aktivitetshall som f n projekteras och likaså tankarna på ett närvärmeverk i Rönndalen.
- f) I Aspeboda genomfördes som underlagsdiskussion för Leaderprojektet en serie på tre informations- och diskussionsträffar. Den första behandlade planering och miljö, den andra väg 293 och bredbandsutbyggnad och den tredje handlade om företagsamhetens

- villkor. Just nu har möjligheten till anpassade lägenheter för äldre och bättre bussförbindelser fått prioritet.
- g) Studiecirkeln i Svärdsjö genomfördes med tio träffar. En rad insatsområden har prioriterats, bl a att anlägga Svärdsjö båthamn och husvagnsparkering på Gruvbacken, att skapa ett kultur- och turistcentrum – förslagsvis i den nedlagda Källängsskolan, att bevara/utveckla den offentliga servicen i nya former och ev med nya utförare, att bevara/utveckla den kommersiella servicen genom kompletterande verksamheter och samverka, att skapa förutsättningar för bostadsbyggande och inflyttning, att skapa en IT-portal för all verksamhet i området kring Svärdsjö.
 - h) I Bjursås har Bjursås Sockenråd genomfört 22 gruppträffar som lyfter fram ett stort antal möjligheter och insatser för utveckling av Bjursås socken inom följande insatsområden: vinter- och sommarturism, idrott-kultur-hälsa, handel, energi och planfrågor-infrastruktur. Som exempel kan nämnas längdskidspår med serviceanläggningar, leder, bad, fisketurism, utbyggnad av gymnastikhall, utveckling av handeln, energiprojekt och planarbete i Sågmyra och västerut från Riks 80, äldreboende i Bjursås, framtagning av tomter.

Borlänge: (svar på fråga om vision)

- i) *Idkerberget*: De äldre har fått möjlighet till mindre och marknära boende (kanske ngt för lokalt företag); de yngre har flyttat in i de större bostäderna; det finns livsmedelsbutik i området och bussförbindelser som underlättar arbetsresor i båda riktningarna; Idtjärn är ”öppen och ren”; någon form av aktivitet finns som engagerar alla.
- j) *Ornäs*: järnvägen är flyttad, vintercafé finns vid Ornässtugan; det är badbart bredvid båthamnen, som har utvecklats; vandrings- och cykelled finns Torsång-Ornäs-Storsund-Falun; fullstor motionshall har anlagts; aktiva idrottsföreningar och samlingslokal för ungdomar är tillgången i verksamheten.
- k) *Torsång*: Det finns en hemhjälpcentral och distriktssköterskemottagning som arbetar tillsammans i en enda organisation och mycket nära dagis, förskola och skola. Kyrkan har många aktiviteter både för barn och vuxna, öppna för alla oavsett tro. Idrottsföreningens aktivitet har ökat; idrottsplatsen, andra fritidsanläggningar och leder har förbättrats och utvidgats. Övriga föreningar har utvecklats och deras verksamheter uppmärksammas mer. Sockenstugan har verkat i flera år. Näringslivet är omfattande; det finns nya etableringsplatser och gemensamma bokförings- och försäljningsavdelningar. En hållbar miljö och energianvändning har skapats och kollektivtrafiken har behovsanpassats. Turismen har utvecklats stort i bygden.
- l) *Rämshyttan och Tuna-Hästberg*: Samma situation som idag men med ett öppnare landskap, som lyfter fram en vacker miljö; bättre kommunikationer och fiberoptik.
- m) *Väster-Tuna*: Halvarsgårdarna har flyttats. Gång- och cykelväg finns från Koppalahyttan till Romme samt från Sellnäs till Ludvikavägen. En plattform har byggts mittemot Romme Alpin för skidgästerna och Sellnäs station är öppnad; skidspår och vandringsleder som binder ihop byarna har anlagts. ICA Sellnäs har byggt ut och har ett café. De betande djuren flera och landskapet är mer öppet. Sellnäs-sjön har en vacker badplats och är rensad från all ”bråte” och miljöfarligt avfall.

Exempel på åtgärder: Insatser i projekt för att förverkliga planerna, processledning och eldsjälsvård,

Målorientering: Aktiva och levande byar med ökat inflytande i kommunens besluts- och planeringsprocess.

4.4.8 Internationella kontakter

Internationellt utbyte är en viktig del för landsbygdsutveckling. Genom att se hur andra löser sina problem och tar vara på sina möjligheter får man kraft och idéer att möta sina egna utmaningar.

Under maj månad 2007 påbörjades ett utvecklingssamarbete med Valtimo, Svärdsjös vänort i Finska Karelen. I landsbygden kring Valtimo har inom ramen för EU:s Leader-projekt startats naturturism med kvalitet, dvs hållbart utnyttjande av sjösystem, natur, jakt och fiske samt framtagning av sevärigheter och evenemang med sikte på att skapa arbetstillfällen.

Kontakter finns också med vänorter på olika håll i Europa för berörda kommuner. Leader-området kommer att inventera och bygga vidare på kontakter som finns inom området via företag och andra och genom att delta i övergripande internationellt nätverkande. Målet är att utöver erfarenhetsutbyte skapa affärskontakter och samarbete kring marknadsföring av olika attraktioner. Natur- och kulturturism, kulinarisk utveckling liksom utbyte inom projektverksamhet för unga kommer att prioriteras som områden för internationellt utbyte.

Leader-området Falun-Borlänge kommer att arbeta aktivt med erfarenhetsutbyten med andra Leader-områden i Europa. Inom rimliga kostnader kommer deltagande att ske i internationella nätverk. Emellertid känns det angeläget att komma igång med den egna verksamheten först. Initiativen kommer därför att få tas av den framtida LAG-styrelsen.

Exempel på åtgärder: Inventera kontakter inom kommunernas näringsliv och organisationer, söka områden med likartad struktur, skapa kontakter för idéutbyte och affärsrelationer inom landsbygdens näringsliv.

Målorientering: Etablering av självgående affärskontakter med företag i andra Leaderområden

4.4.9 Ung på landet och stolt över det

Allt arbete med landsbygdsutveckling måste ha ett tydligt fokus på att göra landsbygden attraktiv för yngre människor. Det betyder också att yngre måste tas in i planeringsarbete och projekt för att skapa försörjningsmöjligheter. Landsbygdens näringsliv kan vara kapitalintensivt och kräva tillgång till naturresurser. Modeller för att underlätta för yngre människor att delta i näringsverksamheter bör därför stödjas.

En viktig framgångsfaktor är flexibilitet och lyhördhet för ungdomars prioriteringar och former för samarbete. Det är vidare angeläget att säkerställa att ungdomssatsningar kommer både tjejer och killar till del i lika omfattning.

Det föreslås ett särskilt paraplyprojekt för att förtydliga en satsning riktad till ungdomar. Ungdomar i grupp kan på ett snabbt och enkelt sätt ansöka om en summa för att genomföra en aktivitet som gör livet mera spännande. Medlen skall användas så att den pedagogiska nyttan och erfarenheten i form av planering, organisation, genomförande, utvärdering och redovisning återförs till gruppen. För övrigt kan aktiviteterna vara av olika karaktär så länge de är drogfria, inte ingår i en förenings stadgebundna verksamhet eller på något sätt bryter mot gängse etiska regler.

Som morot för ungdomar att starta ungdomsprojekt föreslås det att det instiftas två nivåer av utmärkelser. Den första ska avse bästa förslag till verksamhet. Den andra kan ges efter ca 2 års verksamhet i igång varande projekt och baseras på de kriterier som finns i strategidokumentet. Prioriteringarna har bäring på vad som visar företagarganda och delaktighet. Dels har ungdomar ett kort tålamod och ett begränsat perspektivseende till följd av kortare livserfarenhet. Dels kan sådana belöningsystem också ge en vink till samhället om vad ungdomar prioriterar.

Ungdomsverksamheten bör hanteras så att beslutsprocessen är snabb. Emellertid bör kraven på uppföljning och utvärdering vara lika som för andra projekt. Särskilt fokus skall vara på att återföra erfarenheterna till ungdomarna själva. Särskild uppmärksamhet skall riktas mot möjligheterna att göra internationellt utbyte i ungdomsprojekt. Vi undviker därutöver att avgränsa verksamheten riktade mot ungdomar, då själva poängen är att ungdomar själva skall använda sin kreativitet och fantasi för att utveckla verksamhet som blir föremål för ansökningar. Färdiga förslag i strategin kan ha en hindrande effekt. Verksamheterna prioriteras givetvis efter samma mål som övriga projekt.

Samarbete skall ske med gymnasieskolornas och högstadiernas UF-verksamhet. I detta är angeläget att involvera dem som jobbar med ungdomsfrågor på olika sätt inom det geografiska området.

En annan möjlighet att nå intresserade ungdomar och unga vuxna är att samarbeta med Ung DalaDemokrati UDD, som samlar representanter för Dalarnas olika ungdomsråd. Inom Region Dalarna drevs – april 2005 till december 2006 – projektet Ung Kraft, inom vilket man arbetade med tre teman : miljö, demokrati och entreprenörskap inom kulturområdet.

Se [www. regiondalarna.se](http://www.regiondalarna.se)

Exempel på åtgärder: Engagera unga i LAG-styrelsen, utveckla kontaktnät med personer som arbetar med ung företagsamhet, satsningar bland unga som fokuserar på entreprenörskap och ansvar och ansvar för genomförande, unga ordnar för unga

Målorientering: Ett stort antal unga företagare på landsbygden.

TIDIGARE LANDSBYGDSUTVECKLING I KOMMUNERNA (Bil. 1)

Falun

I Falun har genomförts två ramprogram för landsbygdsutveckling, vilket gett erfarenheter, nätverk och pågående processer för ett framgångsrikt leaderarbete. Ramprogram för landsbygdsföretagande har pågått under perioden 2005-01-01– 2007-04-30 och den totala budgeten har uppgått till 3 837 000 kr. (Programmet har gällt både Falun och Sätters kommuner) Medfinansierare har varit EU-mål 2, Arbetsförmedlingen, Falu Kommun, Sätters kommun och Länsstyrelsen Dalarna.

Ramprogram för Näringslivsutveckling gällande Faluns landsbygd pågick under 20020101-20050228. Budgeten var 6581000 kr och medfinansierare var EU-mål 2, Arbetsförmedlingen, Falu Kommun, Länsstyrelsen Dalarna, Länsarbetsnämnden och Välkommen till Falun AB.

Det ideella engagemanget i projektet har varit stort. Närmare 70 föreningar har varit engagerade och lagt ned ett ideellt arbete överstigande 4,5 mkr.

Ramprogrammen har genomförts för att öka företagsamheten på landsbygden. Den verksamhet som bedrivits och de processer som startat utifrån genomförda delprojekt verkar alla för ökat företagande i någon form. Det finns nu ett brett dokumenterat engagemang för att utveckla de platsbundna resurser som finns på landsbygden. Dessa erfarenheter och det breda engagemanget ger en bra bas för fortsatt landsbygdsutveckling, t ex byggande av nytt LEADER-område i Falun

Projektsekreteriatet har för samtliga delprojekt och övriga målgrupper fungerat som en "dörr in" till andra tjänster. Många projektidéer har slussats vidare till Näringslivskontorets personal, Nyföretagarcentrum, Coompanion, projekt Tillväxthuset och till medel och resurser som finns på Länsstyrelsen. Detta har lett till att många projektidéer kunnat förverkligas även utanför Ramprogrammet.

Beslutsgruppen har bestått av den politiskt tillsatta Landsbygdsgruppen (5 personer) samt representanter från Arbetsförmedlingen, Näringslivskontoret och Falu Kommunbygderåd (2 personer). Representationen från Falu Kommunbygderåd har betytt mycket för det lokala inflytandet och för den ideella sektorn.

Omkring 70 ideella föreningar har medverkat i delprojekten. Uppskattningsvis har närmare 600 personer deltagit i olika aktiviteter i samband med genomförandet av dessa. Det ideella engagemanget har vida överstigit förväntningarna. Nästan 27 000 timmar har lagts ned, vilket i kronor motsvarar drygt 4,5 mkr eller 14 heltidstjänster.

Intentionerna med ramprogrammet var att stödja initiativ från lokala butiker som ville hitta nya lösningar. Tid har istället lagts ned för att göra en inventering av de kommersiella servicegivare som idag finns på Falu landsbygd. Följande kategorier har inventerats: livsmedelsbutiker, bankkontor, postkontor, apoteksfilialer, ATG och spelombud, systembolag samt butiker som ger hemsändning. Dessa uppgifter har samlats i en GIS-databas. Samkörningar kan ske med övrig kommunal GIS-baserad dokumentation för att ge kunskaper om specifika frågor..

Utvärdering

Utvärderingen har gjorts av Affärsbyrån AB, Britta-Karin Engberg. I utvärderingsrapporten ges en beskrivning av hur verksamheten kvalitativt och kvantitativt fallit ut.

3. Uppnådda resultat / Utfall av indikatorer

Resultatet av ramprogrammet upplevs totalt som mycket positivt och programmet har skapat och bevarat arbetstillfällen. Både direkta anställningar i anslutning till delprojekten men också indirekta arbetstillfällen.

Horisontella indikatorer (Förväntat resultat anges inom parentes)	Total	Män	Kvinnor
Nya arbetstillfällen	45 (15)	30 (7)	15 (8)
Bevarade arbetstillfällen	19 (25)	8 (14)	11 (11)
Nya företag	10 (5)	7 (3)	3 (2)

Åtgärdsspecifika indikatorer	Antal Planerat	Antal uppnått
Nya gemenskapsföretag/kooperativa lösningar	10	6
Projekt för utveckling av den småskaliga turismen	10	10
Nya eller utvecklade besöksmål	2	5
Projekt som stärker företagandet i det lokala perspektivet	5	6
Antal gjorda förstudier	2	3

Kommunernas landsbygd har satts i fokus tack vare Ramprogrammet.

De många aktiviteterna har tillkommit tack vare det stora ideella engagemanget i de enskilda delprojekten. Dessa aktiviteter har varit viktiga och lagt en grund för fortsatt utveckling, tillväxt och stark sammanhållning i föreningar och byar. Det sociala engagemanget och mötena är en viktig förutsättning för en stark och levande landsbygd. Sju byar och bygder i kommunen har en egen hemsida, med vilken man kommunicerar internt och externt.

Under rubriken **Sammanfattning** i den oberoende utvärderingen skriver författaren: "En sammanvägd bedömning av måluppfyllelse och arbetssätt/process visar på ett ramprogram/projekt:

- som lyckats mycket väl när det gäller att nå de avgörande målen om nya arbetstillfällen och företag
- som lyckats väl eller mycket väl även med övriga kvantitativa mål
- som lett till ett antal bieffekter och resultat/aktiviteter utanför Ramprogrammet som sådant

- som uppbådats mycket stort lokalt engagemang från företag och ideella krafter på landsbygden
- med en starkt serviceinriktad projektpersonal
- med vilja och mod att prova nya och aktiva arbetsmetoder
- som haft bra löpande kontroll över ekonomi och projektinsatser ”

Borlänge

Borlänge kommun arbetar för att hela kommunen ska vara attraktiv för boende, besökare och företagare. En tillgänglig och attraktiv landsbygd lockar också till inflyttning och nyetablering av företag, något som går hand i hand med kommunens aktuella policy. Kommunens landsbygd är dessutom både vacker och innehållsrik, men länge har utvecklingsfokus legat på centralorten, vilket gjort att landsbygden ofta fått stå tillbaka i prioriteringen av resurser. Ramprogrammet skapades för att utnyttja den utvecklingskraft som finns på landsbygden för att göra landsbygden attraktivare och för att skapa förutsättningar för ett intensivare samarbete mellan kommun, näringsliv och medborgare, något som leder till en utveckling av hela kommunen.

I augusti år 2004 beslöts i Kommunstyrelsens finansutskott att inge ansökan om EU-projekt Ramprogram för näringslivsutveckling. Efter årsskiftet 2004/2005 startade programmet och pågick sedan till 31 maj 2007 efter en förlängning av 5 månader.

Ramprogrammet har varit ett innovativt instrument för att främja näringslivsutveckling i kommunen med utgångspunkt från lokala förutsättningar och behov. Programmet har haft ett tydligt underifrånperspektiv och lokala aktörer har erbjudits att söka medel ur Ramprogrammet för att finansiera sina utvecklingsprojekt. Totalt har 20 delprojekt genomförts och sammanlagt har 13 ideella föreningar och organisationer samt 20 företag varit direkt engagerade i något eller några av delprojekten, antingen som projektägare eller som medsökande. Totalt har 1,2 miljoner kronor delats ut i projektmedel. Det maximala bidragsbeloppet har varit 100 000 kronor per delprojekt.

Programmets syfte har varit att:

1. hitta samverkanslösningar där företag och privat ekonomi tillsammans med offentlig och social ekonomi med samlad kraft kan stärka attraktionskraften lokalt, turistiskt, som attraktiv boendemiljö och som etableringsort för företagande
2. stimulera initiativ inom bl.a. turism, handel, service och företagande
3. stimulera till nätverk och kluster samt etablera kontaktytor mellan privata, ideella och offentliga aktörer
4. stödja och utveckla samverkan mellan företag och lokal social ekonomi
5. pröva sektorsövergripande och innovativa lösningar för att utveckla landsbygden genom gemenskapsföretagande, kooperativa lösningar, avknoppningar både från privat och från offentlig sektor

För att nå de lokala aktörerna, även dem med små resurser, har projektledningen arbetat för och stöttat initiativ till skapande av naturliga mötesplatser och aktivering av lokala grupperingar. Åtgärder som stimulerat till den lokala kreativiteten har

uppmuntrats. Projektledningen har också sökt möta och lyfta idéer så att de stämt med ramprogrammets intentioner. Även om utvecklingen ännu inte nått fram till den sistnämnda punkten ovan anser projektledningen att syftet med ramprogrammet ändå uppfyllts.

Ramprogrammets mål har varit att:

- bidra till utvecklingspotential för 20 småföretag inom besöks/servicenäringen
- skapa marknadsföringscentra för företag och attraktioner
- skapa och verkställa ca 20 nya projekt
- aktivera 5 utvecklingsgrupper
- aktivera befintliga intresseföreningar och initiera 1 ny intresseförening
- initiera 2 nya kvinnliga projekt
- utveckla 2 kvinnoprojekt
- skapa 4 nya nätverkssamarbeten
- skapa 2 nya företag eller kooperativ
- initiera 5 nya turistprojekt för kommunen
- skapa 6 nya arbetstillfällen
- aktivera kommunbygderåd

Måluppfyllelsen är naturligtvis beroende av vilka behov och projektidéer som framkommit under projektperioden och vilka ansökningar om projektstöd som lämnats in, särskilt i ett projekt med ett så tydligt underifrånperspektiv som detta. Trots att de flesta målen har varit kvantitativt högt satta jämfört med förutsättningarna (projektet är det första av sitt slag i Borlänge kommun och naturliga mötesplatser och starka byalag med resurser saknas på flera håll i kommunen) och den relativt korta projektperioden, har de flesta målen uppfyllts.

Bland de horisontella målen har förbättrad jämställdhet och integration inte fått genomslag lika mycket som förbättrad miljö. Kvinnor och invandrare verkar vara svårare att nå än andra, och trots kontakt med kvinnogrupper har inga projektansökningar rörande stöd för kvinnliga projekt lämnats in. Projektledningen har dock på olika sätt verkat för ökad jämställdhet och integration, bl a vid kontakt med utvecklingsgrupper, intresseföreningar, nätverk och kommunbygderåd, samt för jämställt deltagande i ramprogrammets delprojekt. Två utländska medborgare har haft anställning i olika delprojekt och i lika många delprojekt har en utländsk medborgare, medlem i den projektägande föreningen, åtagit sig att förvalta arbetet efter projektidens slut.

Strax efter programstarten uppdagades en del interna svårigheter som förorsakat tidsmässiga, ekonomiska och verksamhetsmässiga förseningar. På grund av administrativa problem visade sig samarbetet med kommunens arbetsmarknadsenhet inte genomförbart; kommunens interna ekonomi- och lönesystem är inte integrerade med varandra på ett sätt som passar den här typen av projekt. Dessa svårigheter har upptagit en stor del av projektledningens tid och därmed tagit kraft av projektet. Problemen har dock lösts efterhand av engagerad personal.

Långtidsarbetslösa eller personer med något funktionshinder (till antalet 11 varav 2 arbetat under en kortare period) har arbetat i olika delprojekt och därmed skaffat sig arbetslivserfarenhet och arbetsvana.

Genom ramprogrammet har kontakter skapats mellan kommunen och aktörerna på landsbygden som kommit till nytta för aktiveringen av kommunbygderådet. Även resultaten av de genomförda delprojekten har här spelat en positiv och viktig roll. Kommunen har därför kunnat dra sig tillbaka från att tidigare varit drivande i kommunbygderådet till att sitta kvar med adjungerad representation.

Ramprogrammet har lyft fram landsbygden och dess betydelse för hela kommunen. Byarnas attraktivitet har ökat och de har tillgängliggjorts och marknadsförts, vilket är till fördel för kommunens strävan efter inflyttning. Lokala utvecklingsidéer som gagnat bygden har kunnat förverkligas, ofta med nya samverkanslösningar vilket lett till bildandet av nya nätverk och utvecklingsgrupper. Förutsättningarna för att landsbygden ska finna egna och för den anpassade sätt att ta ansvar för den ekonomiska försörjningen har på så sätt förbättrats, liksom förutsättningarna för nyetablering av företag.

Projektets tydliga underifrånperspektiv har främjat platsdemokratin och banat väg för en bättre kontakt och ett närmare samarbete mellan Borlänge kommun och närings- och föreningslivet på landsbygden. Det synliga resultatet i flera av Borlänges byar har också gjort att landsbygdens invånare har fått en positivare syn på kommunen. Vid intervjuer med ägare till delprojekt har bl a framkommit att:

- Borlänge fått attraktivare och tillgängligare byar
- det lokala engagemanget och människors kreativitet och initiativförmåga har tagits tillvara.
- delprojekten har lett till en ökad positiv anda och skapat goodwill.
- kontakten med den offentliga sektorn har förbättrats. Byns invånare ser mer positivt på kommunen och på EU.

Ramprogrammet har skapat förväntningar inför framtiden. Idéer fortsätter att inkomma till projektledningen. Frågor ställs också om huruvida Borlänge kommun kommer att fortsätta det påbörjade landsbygdsutvecklingsarbetet, vilket banar väg för förberedelserna av ett framtida Leader-område Borlänge-Falun, d v s ett projekt i syfte att öka samarbetet kommunerna emellan och det gränsöverskridande arbetet.

Bilaga 2. Aktuella EU -program 2007-2013

EU:s landsbygdsprogram 2007-2013 Genomförandestrategi för Dalarna

Fokusområden

Lokalt engagemang
Nätverk och samverkan
Kollektiva nyttigheter
Information och kunskap
Marknad och konsumtion
Företags och produktutveckling

Insatsområden

Stärka jord- och skogsbrukets konkurrenskraft
Förbättra miljön och landskapet
Förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdsekonomin

Inriktning

Företagarperspektiv med helhetstänkande
Underifrån-perspektiv
-Leader, partnerskap, samverkan

-Sektorsövergripande

-Jämställdhet

-Integration

-Miljö

Tematiska länsövergripande insatser för bl.a.

- Lokala och ekologiska livsmedel
- Bioenergi
- Landsbygdsturism
- Hästföretagande
- Fäbodbruket

Finansiering

· *Företagsstöd*

- nyttan stannar inom företaget

· *Projektstöd*

- till nytta för fler

Stärka jordbrukets konkurrenskraft

Startstöd

Investeringsstöd – jordbruk
Investeringsstöd - förädling
Kompetensutveckling och rådgivning
Stöd till samarbete och utveckling (innovation)
Infrastrukturåtgärder

Förbättrat livskvalité och diversifiering av ekonomin

Diversifiering av lantbruksföretag
ex hästföretagandet, förnybar energi
Affärsutveckling i mikroföretag
ex. småskaliga företag med lokal marknad, entreprenörskap
Främjande av turismverksamhet
ex. aktivitetsleverantörer, paketering
Kompetensutveckling
ex "checkar" för deltagande i kurser, studieresor m.m
Leaderområden

· **Kontakt www.w.lst.se**

1. Interreg Sverige- Norge (Inre Skandinavien)

EU-programmet Interreg Sverige-Norge ingår i det nya målet "Territoriellt samarbete" som ska stärka samarbete över gränser i EU och angränsande länder. Målet bygger på det tidigare gemenskapsinitiativet Interreg. Det finns tre former av samarbeten inom Territoriellt samarbete: gränsöverskridande samarbete, transnationellt samarbete och interregionalt samarbete. Interreg Sverige-Norge är ett gränsöverskridande samarbete.

Sverige-Norge-programmet stödjer projektverksamhet mellan länderna för att stärka regionens attraktivitet och konkurrenskraft. Området sträcker sig på båda sidor om riksgränsen från nordligaste Jämtland/Trøndelag till Västra Götalandsregionen (Fyrbodalområdet)/Østfold fylke. Dalarna ingår i Inre Skandinavien tillsammans med Värmland samt Hedmarks fylke i Norge. Projekten finansieras gemensamt av offentliga medel och EU-medel och grundförutsättningen är att det finns en norsk och en svensk part bakom projektet.

Programmet ska stärka innovativa projekt, kunskapshöjning och konkurrenskraft inom näringsliv, teknik och samhällsutveckling. Den ekonomiska tillväxten ska främjas genom satsningar på infrastruktur och undanröjande av gränshinder. Den attraktiva livsmiljön ska förstärkas genom att skapa en region där människor vill bo, verka och vistas.

Stöd kan utgå till universitet, högskolor, forskningsinstitutioner, gymnasier, grundskolor,

yrkes- och lärlingsutbildningar, folkhögskolor, folkbildningsorganisationer, näringslivsorganisationer, bransch- och intresseorganisationer, kommuner, landsting, fylkeskommuner, statliga myndigheter, kulturinstitutioner samt kooperativ.

Beroende på behov av stöd finns det tre typer av ansökningsförfarande

Projekt som söker mer än 125 000 SEK i EU-stöd kan söka två gånger per år vid projektutlysning.

Sökande lämnar in ansökan under en bestämd tidsperiod.

Den första projektutlysningen öppnas tisdagen den 8 januari 2008 och sista ansökningdagen är den 29 februari 2008.

Småprojekt har ett enklare ansökningsförfarande och kan sökas året om.

Projektet kan söka max 125.000 SEK i EU-medel och 125.000 NOK i IR-midler.

Offentlig svensk och norsk medfinansiering krävs.

Tidsbegränsad projekttid, 1 år

Förprojekt har ett enklare ansökningsförfarande med max gräns på 40.000 SEK EU-medel och 40.000 NOK IR-midler. Finansieringsformen vänder sig till sökande med begränsade ekonomiska resurser som behöver finansiering för att etablera kontakt med projektpartners i det andra landet.

Kontakt: www.w.lst.se eller www.interreg-sverige-norge.com

3. EUs strukturfond Norra Mellansverige

Genom medlemskapet i EU har Sverige tillgång till medel ur EU:s strukturfonder som syftar till att öka den ekonomiska och sociala sammanhållningen mellan medlemsländer och regioner.

För den nya programperioden som sträcker sig från 2007 till 2013 finns två strukturfonder – Europeiska regionala utvecklingsfonden och Europeiska socialfonden.

Regionalt strukturfondspartnerskap

Ett strukturfondspartnerskap har bildats för region Norra mellansverige där Dalarna, Gävleborg och Värmland ingår, och är gemensamt för den regionala fonden och socialfonden. Strukturfondspartnerskapet har till uppgift att prioritera mellan ansökningar som kommer in och består av förtroendevalda representanter för kommuner och landsting i berörda län, företrädare för arbetsmarknadens organisationer och för berörda länsstyrelser, länsarbetsnämnder, intresseorganisationer och föreningar.

Mål 2 Norra Mellansverige - regionala fonden

Programmet har som mål att bidra till att utveckla innovativa miljöer, ett dynamiskt näringsliv och ökad tillgänglighet för näringsliv och invånare i regionen.

Ansökan/blanketter

Under hösten 2007 öppnade programmet för projektansökningar. Dalarna hör till regionen Norra Mellansverige som sköts av Nuteks kontor i Gävle. Aktuella blanketter finns på www.nutek.se/sb/d/1122 »

Mål 2 Norra Mellansverige – socialfonden

Programmets övergripande mål är att stärka individens ställning i arbetslivet och på så sätt bidra till tillväxt och ökad sysselsättning.

Förvaltande myndighet för Europeiska socialfonden är Svenska ESF-rådet och Dalarna hör till regionen Norra Mellansverige som sköts från kontoret i Gävle.

Ansökan/blanketter

Utlysning av projektstöd för den nya perioden beräknas ske i slutet av 2007.

Mer information

Mer information finns på Svenska ESF-rådets webbplats, www.esf.se